

Evaluatie Regeling Sanering Loden Drinkwaterleidingen

In opdracht van
Ministerie van VROM/DGM

Wouter Schepers
Rob de Wildt
m.m.v.
René Schulenberg
Arjen Schijf

Januari 2007

RIGO Research en Advies BV
De Ruyterkade 139
1011 AC Amsterdam
telefoon 020 522 11 11
telefax 020 627 68 40
<http://www.rigo.nl>

Rapportnummer: 94700

Inhoudsopgave

1	INLEIDING	3
1.1	INLEIDING	3
1.2	DE ONDERZOEKSVRAAG	3
1.3	LEESWIJZER	4
2	DE SUBSIDIEREGELING	7
2.1	DE TOTSTANDKOMING VAN DE REGELING	7
2.2	DE TSR EN DE OVERGANGSREGELING	12
2.3	SUBSIDIEREGELING SANERING LODEN DRINKWATERLEIDINGEN	13
2.4	TUSSENTIJDSE WIJZIGINGEN	15
3	SANERING	19
3.1	SUBSIDIEAANVRAGEN EN AFHANDELING	19
3.2	KWALITEIT EN STEEKPROEVEN	25
3.3	EFFECTEN WIJZIGINGEN OP DE DOELSTELLING	27
3.4	CONCLUSIE	31
4	COMMUNICATIE	33
4.1	INITIATIEVEN	33
4.2	NAUW BETROKKEN PARTIJEN	34
4.3	EVALUATIERAPPORT COMMUNICATIE 2001	35
4.4	COMMUNICATIE NA 2001	36
5	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	39
5.1	AANBEVELINGEN	40
	BIJLAGEN	43
	GERAADPLEEGDE BRONNEN	43
	STATUS AANVRAGEN AUGUSTUS 2006	45
	OVERIG KAARTMATERIAAL	46

1

Inleiding

1.1 Inleiding

Medio jaren '90 werd op Europees niveau - naar aanleiding van voorstellen van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) - gedebatteerd over de gezondheidsrisico's van lood in drinkwater. Dit debat leidde tot een Europese ontwerp-richtlijn, waarin voorgesteld werd stapsgewijs de toegestane concentraties lood in drinkwater te verminderen. In Nederland was de ontwerp-richtlijn aanleiding voor de Minister van VROM de Gezondheidsraad te vragen om advies, hetgeen resulteerde in de rapportage "Lood in drinkwater" (april 1997).

In dit rapport concludeert de Gezondheidsraad dat er in Nederland één kwetsbare doelgroep is die bij de inname van loodhoudend drinkwater de WHO-normen mogelijk overschrijdt: zuigelingen die de eerste zes maanden worden gevoed met flesvoeding, aangemaakt met drinkwater uit loden drinkwaterleidingen. De Gezondheidsraad schat de grootte van deze doelgroep op ongeveer 11.000. De raad concludeert dat de sanering van loden drinkwaterleidingen - die verantwoordelijk zijn voor dertig tot zestig procent van de totale blootstelling aan loodconcentraties bij de betreffende doelgroep - de meest effectieve aanpak is van het probleem.

De Minister van VROM heeft daarop per 1 juli 1999 de subsidieregeling 'Sanering loden drinkwaterleidingen' in het leven geroepen, om de sanering van de betreffende leidingen te stimuleren. Doelstelling van de regeling was om voor 2005 alle loden drinkwaterleidingen in sociale huurwoningen en 80% van de loden drinkwaterleidingen in het particuliere bezit te vervangen. Daarnaast zijn er afspraken gemaakt met waterleidingbedrijven over de vervanging van loden drinkwaterdienstleidingen.

1.2 De onderzoeksvraag

Aan de Tweede Kamer is toegezegd dat bij de beëindiging van de regeling deze zou worden geëvalueerd. De evaluatie zal antwoord moeten geven op de vraag in hoeverre aan de doelstellingen van de regeling 'Sanering Loden Drinkwater-

leidingen' voldaan is. De centrale onderzoeksvraag daarbij luidt: *“Heeft de regeling Sanering Ioden Drinkwaterleidingen bereikt wat aanvankelijk in de regeling als doel was geformuleerd, namelijk huiseigenaren en huurders stimuleren Ioden drinkwaterleidingen in 20.000 woningen te laten vervangen?”*

Voor de beantwoording van deze onderzoeksvraag dient in ieder geval te worden ingegaan op de volgende punten:

- 1 Het aantal subsidieverleningen, aanvragen en afwijzingen;
- 2 De verhouding met de doelstelling van de regeling;
- 3 Het effect van tussentijdse wijzigingen van de regeling op het aantal ingediende aanvragen;
- 4 Het effect van de steekproeven van Taxon op de kwaliteit/rechtmatigheid van de ingediende aanvragen;
- 5 Het effect van de wijzigingen in de uitvoeringsorganisatie op het bereiken van de doelstelling;
- 6 Het effect van communicatie omtrent de regeling.

Het onderzoek is begeleid door betrokkenen van het Ministerie van VROM (Ger Ardon/DGM, Eric van Dorst/DGM, Henk Verkes/DGW, Johan Pronk/DGW) en SenterNovem (Niels Hanskamp, Ivo Latuperisa en Sante Beuman).

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt de aanleiding voor de subsidieregeling nader besproken. Hierbij wordt o.a. aandacht geschonken aan het advies van de Gezondheidsraad, de reactie van de Minister van VROM en het Plan van Aanpak Lood in drinkwater. Ook de inhoud van de subsidieregeling en de bijhorende procedures komen aan de orde. Daarnaast komen ook de tussentijdse wijzigingen in en om de subsidieregeling (zoals de overdracht van de uitvoeringsorganisatie van DGW naar SenterNovem) aan de orde.

In hoofdstuk 3 wordt nagegaan in hoeveel woningen de Ioden drinkwaterleidingen zijn gesaneerd met behulp van de regeling. Daartoe is gebruik gemaakt van data van SenterNovem. Niet alleen het aantal saneringen komt in dit hoofdstuk aan de orde, maar ook het aantal subsidieaanvragen en vaststellingen, alsmede afwijzingen en bezwaar- en beroepsgevallen. Met behulp van deze data kan een relatie worden gelegd met de doelstelling zoals geformuleerd bij de inwerking-treding van de regeling. Aan de hand van data van onderzoeksbureau Taxon wordt een beeld gegeven van de kwaliteit en rechtmatigheid van de subsidieaanvragen, hetgeen leidt tot een oordeel over de fraudegevoeligheid van de regeling.

De betrokkenheid van partijen zoals de Dienst Wonen in Amsterdam, de Stichting Loodsanering en de Directie Communicatie van VROM is tenslotte meege-nomen bij een analyse van de communicatie-effecten in hoofdstuk 4. Hoe is de regeling onder de aandacht gebracht, wat is gedaan om woningeigenaren aan te

zetten de oude loden drinkwaterleidingen te vervangen en welke effecten heeft dit gehad?

Het rapport wordt afgesloten met enkele conclusies en aanbevelingen.

2

De subsidieregeling

2.1 De totstandkoming van de regeling

2.1.1 Het advies van de Gezondheidsraad

Naar aanleiding van een advies van de Wereldgezondheidsorganisatie WHO, waarin voorgesteld werd de norm voor loodwater te verlagen van 50 µg/l naar 10 µg/l, heeft de Minister van VROM op 17 februari 1995 de Gezondheidsraad om advies gevraagd. De adviesvraag was gericht op de noodzaak tot het verlagen van de norm en de eventueel te nemen maatregelen, zoals bijvoorbeeld het verbieden van de instandhouding van loden drinkwaterinstallaties bij mutatie in een woning.

Op 28 april 1997 brengt de Gezondheidsraad zijn advies uit. Kernpunten van het advies zijn:

- v Een verlaging van de loodnorm naar 10 µg/l is gewenst. Weliswaar is de loodconcentratie van drinkwater in Nederland ver beneden de norm, maar het transport door loden leidingen kan zorgen voor negatieve gezondheidseffecten voor zuigelingen (tot zes maanden). De kleine massa van zuigelingen, in combinatie met het type voeding (voornamelijk water) kan zorgen voor een ongezonde accumulatie van lood in het lichaam van zuigelingen.
- v Op korte termijn dient dan ook te worden overgegaan tot de sanering van loden drinkwaterleidingen.
- v De doelgroep (circa 11.000 zuigelingen en hun ouders/verzorgers per jaar) dient geïdentificeerd en geïnformeerd te worden over direct te nemen maatregelen zoals het gebruik van bronwater als voedingsbasis;
- v Conditionering van het drinkwater, installatie van loodvrije tappunten en andere maatregelen bieden onvoldoende veiligheid.

2.1.2 De reactie van de Minister van VROM

Als reactie op het advies laat de Minister van VROM weten deze te onderschrijven. De Minister kondigt aan enkele acties te ondernemen, voornamelijk gericht

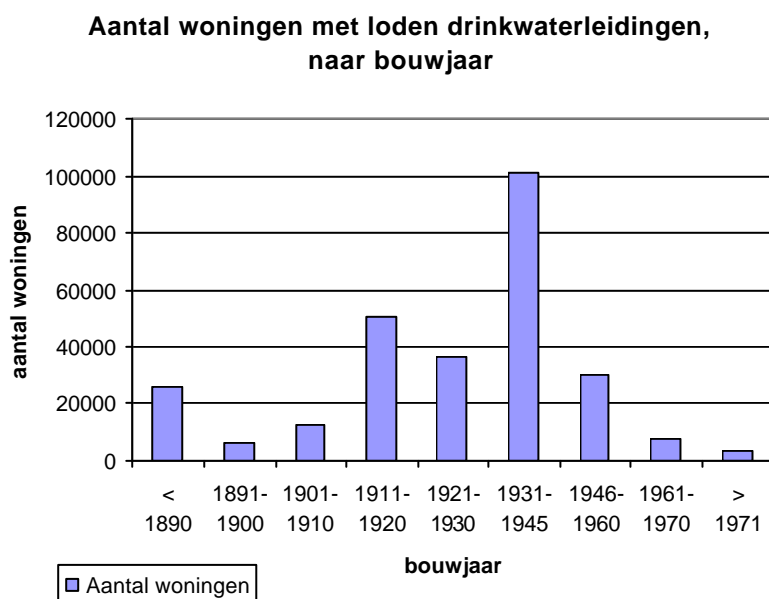
op het informeren van de burger/bewoner via de voorhanden zijnde kanalen zoals huisartsen, ziekenhuizen, woningcorporaties, institutionele beleggers, de Vereniging van Exploitanten van Waterleidingbedrijven in Nederland (VEWIN), consumentenorganisaties en Postbus 51. De Minister kondigt daarnaast een aantal beleidsmaatregelen aan, zoals het versneld vervangen van loden drinkwaterdienstleidingen van en door de waterleidingbedrijven en het opstellen van een saneringsplan voor loden drinkwaterleidingen in woningen.

In haar brief aan de voorzitters van de Eerste en Tweede Kamer d.d. 28 april 1997, schetst de Minister een beeld van de situatie in Nederland wat betreft loden drinkwaterleidingen in woningen. Met name in de vooroorlogse woningen zijn deze nog aanwezig - na 1960 zijn er nauwelijks nog woningen gebouwd met loden drinkwaterleidingen. Het aantal loden drinkwaterdienstleidingen in Nederland is in 1997 nog aanzienlijk, maar de Minister verwacht dat rond het jaar 2000 de waterleidingbedrijven het grootste deel van deze leidingen hebben vervangen.

2.1.3 De situatie in 1997

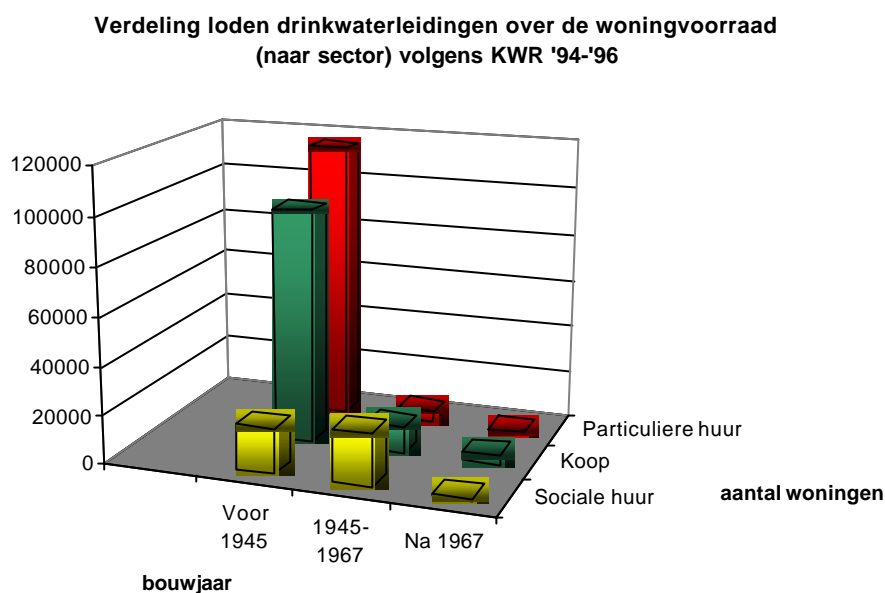
Op basis van de zogenaamde KWR (Kwalitatieve Woning Registratie) van 1994-1996, is door het Ministerie van VROM in 1997 een schatting gemaakt van het aantal woningen met loden drinkwaterleidingen. In 1997 hebben ca. 275.000, met name vooroorlogse woningen, loden drinkwaterleidingen (zie figuur 1). Deze woningen bevinden zich voornamelijk in de particuliere sector (huur en koop), zoals ook blijkt uit figuur 2.

Figuur 1: Woningen in Nederland met loden drinkwaterleidingen, naar bouwjaar. Bron: KWR 1994-1996.

Figuur 2: Woningen in Nederland met loden drinkwaterleidingen, naar sector. Bron: KWR 1994-1996.

Dat de loden drinkwaterleidingen in Nederland zich met name in de oudere, particuliere voorraad bevinden heeft belangrijke consequenties voor het tempo en de wijze waarop de sanering van loden leidingen kan plaatsvinden. De saneringsdoelstellingen, zoals verwoord in het Plan van Aanpak 'Lood in drinkwater', zijn mede hierop gebaseerd.

2.1.4 Plan van Aanpak 'Lood In Drinkwater'

Naar aanleiding van het verschijnen van het advies van de Gezondheidsraad, is door de Minister van VROM in 1997 de projectgroep "Lood in drinkwater" opgestart. De projectgroep heeft in samenwerking met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), de Vereniging Exploitanten Waterleidingbedrijven in Nederland (VEWIN), de Vereniging Nederlandse Installateurs (VNI), de Stichting Loodsanering Drinkwaterinstallaties in Nederland (SLDN), de Consumentenbond, de Vereniging Eigen Huis (VEH) en de woningbouwcorporaties een Plan van Aanpak opgesteld. Dit Plan van Aanpak is in mei 1998 verschenen.

De reactie van de Minister van VROM op het advies van de Gezondheidsraad vormt een belangrijk uitgangspunt bij het formuleren van het Plan van Aanpak. Doelstellingen in het Plan van Aanpak zijn het vervangen van alle loden drinkwaterdienstleidingen vóór 2000 (door de waterleidingbedrijven), 100% van de loden drinkwaterleidingen in de sociale huursector vóór 2005 (door de corporaties) en 80% van de loden drinkwaterleidingen in de particuliere huur- en koopsector (door de woningeigenaren of de huurders), eveneens vóór 2005.

Op basis van het KWR wordt becijferd dat zo'n 275.000 woningen in Nederland loden drinkwaterleidingen bevatten, waarvan 233.000 in de particuliere sector¹. Gezien de doelstelling van 80% gesaneerd vóór 2005, betekende dit een loodsanering in 185.000 woningen. Op basis van CBS-gegevens (1985-1995) over sloop en KODAL-gegevens over renovatie, werd aangenomen dat hiervan 145.000 woningen 'vanzelf' werden gesaneerd door sloop of renovatie². Door deze autonome afname bleven er binnen de doelstelling dus nog 40.000 te saneren particuliere woningen over (zie figuur 3). Aangenomen werd dat hiervan 20.000 woningen, de helft dus, gesaneerd kon worden met behulp van de saneringsregeling. Op basis van een geschat subsidiebedrag van €340 per woning is het totaal benodigde subsidiebudget vastgesteld op €6,8 miljoen (f15 miljoen).

Figuur 3: Doelstelling en aannames rondom de subsidieregeling. Bron: Plan van Aanpak 'Lood in drinkwater' (VROM, 1998).

Voorraad en doelstelling	Aantallen (afgerond)
Totale woningvoorraad	3.800.000
particuliere sector (huur en koop)	
Totale woningvoorraad met loden leidingen	275.000
Netto aantal woningen in de sociale huursector waarin loden drinkwaterleidingen dienen te worden vervangen (DuBo)	42.000 (-)
Totale woningvoorraad met loden drinkwaterleidingen particuliere sector	233.000
Doelstelling 80% (particuliere sector)	185.000
Woningverbetering en onttrekking (particuliere sector)	145.000 (-) ³
Netto aantal woningen in de particuliere sector waarin loden drinkwaterleidingen dienen te worden vervangen (waarvan naar verwachting de helft met behulp van de Regeling Sanering Lodens Drinkwaterleidingen)	40.000

Eigen verantwoordelijkheid is een belangrijk uitgangspunt in het Plan van Aanpak. Daar loden drinkwaterleidingen niet altijd tot gezondheidsrisico's leiden,

voetnoot

- De 42.000 woningen in de sociale sector (doelstelling: 100% sanering vóór 2005) bleven destijds buiten beschouwing, aangezien deze saneringen op een andere wijze (convenant Duurzaam Bouwen) gestimuleerd zouden worden.
- Hierbij is de aannahme gedaan dat als het gaat om sloop dan wel woningverbetering, dit woningen zullen zijn met loden leidingen, omdat die zich veelal in de oudste voorraad bevinden.
- Van deze 145.000 zouden er (op basis van KODAL-gegevens) 33.000 woningverbeteringen plaatsvinden, allen in de particuliere huursector/ woningen van vóór 1945. In het Plan van Aanpak wordt berekend dat 119.500 woningen van vóór 1967 met loden drinkwaterleidingen onttrokken zullen worden aan de voorraad: 64.000 particuliere huur < 1945, 6.500 particuliere huur 1945-1967, 43.500 koop < 1945, 5.500 koop 1945-1967. Van de woningen met loden drinkwaterleidingen met bouwjaar na 1967 zullen nog 2.500 woningen aan de voorraad worden onttrokken.

als er bijvoorbeeld geen zuigelingen in het huis wonen of als er gebruik wordt gemaakt van water uit fles/pak, dienen woningeigenaren zelf een afweging te maken: Niet in alle gevallen is er immers een dwingende noodzaak om over te gaan tot sanering. Dit leidt er wel toe dat de hierboven gestelde doelen (100 resp. 80%) weliswaar als realistisch werden beschouwd, maar niet met zekerheid gehaald kunnen worden i.v.m. de afhankelijkheid van de woningeigenaar voor het behalen van deze doelen. Bovendien blijkt moeilijk te 'monitoren' hoe 'loodvrij' alle Nederlandse woningen zijn; eigenaren kunnen immers ook zelf saneren (zonder subsidie). In een volgende KWR-meting⁴ zou, zo werd verondersteld in het Plan van Aanpak, dit beeld wel geschetst kunnen worden.

2.1.5 Loden drinkwaterdienstleidingen

Zonder vervanging van de loden drinkwaterdienstleidingen (de leidingen van het waterbedrijf tot aan de woning) heeft het vervangen van loden drinkwaterleidingen (in de woning) minder effect, daar het water dan nog steeds - buiten de invloedssfeer van de woning - lood kan opnemen. Naast het stimuleren van de sanering van loden drinkwaterleidingen zijn derhalve in het PvA ook doelen geformuleerd voor wat betreft het saneren van loden drinkwaterdienstleidingen. Doelstelling is het zo snel mogelijk saneren van alle loden drinkwaterdienstleidingen: 100% vóór 2000. In het PvA wordt de verwachting uitgesproken (naar aanleiding van een analyse van de bedrijfstak) dat ruim 80% van alle loden drinkwaterdienstleidingen (400.000 in 1996) in 2000 vervangen zal zijn. Als belangrijkste knelpunten worden het grote aantal, logistieke en verkeerstechnische problemen in de binnensteden en problemen met de energiesector over de aarding van leidingen genoemd.

2.2 De TSR en de Overgangsregeling

2.2.1 De Tijdelijke Stimuleringsregeling (TSR)

De Tijdelijke Stimuleringsregeling (TSR) DuBo is in de jaren '90 in het leven geroepen om duurzaam bouwen in de bestaande woningvoorraad te bevorderen. Gemeenten hebben - binnen het beschikbare budget - de vrijheid om te sturen op zowel de financiële als de inhoudelijke kant van de subsidieaanvraag. Subsidie voor het vervangen van loden drinkwaterleidingen was weliswaar mogelijk, maar dient gepaard te gaan met aanvullende (isolatie-)maatregelen. Met andere woorden: Loden drinkwaterleidingen waren onderdeel van een pakket en konden niet separaat worden gesaneerd.

In maart 1998 deelt de Staatssecretaris van VROM de Nederlandse gemeenten mee dat de TSR (lopend tot eind 1998) op enkele punten gewijzigd zal worden, waaronder de regeling ter vervanging van loden drinkwaterleidingen. Loden

voetnoot

⁴ Deze is er overigens niet meer in de 'oude' vorm (inclusief het onderzoeksthema loden drinkwaterleidingen) gekomen, waardoor geen sprake is van een eenduidig 'voor en na'-beeld.

drinkwaterleidingen kunnen - in het kader van de TSR - nu ook separaat vervangen en gesubsidieerd worden, zonder de aanpalende isolatiemaatregelen (pakket) uit de oude TSR. Deze wijziging biedt overigens geen zekerheid over mogelijke extra saneringen van loden drinkwaterleidingen. Gezien de keuzevrijheid voor gemeenten voor wat betreft de invulling van de subsidie, wordt alleen een extra mogelijkheid geschapen.

Uit cijfers van VROM blijkt dat op grond van de TSR in 1998 3.156 subsidieaanvragen zijn ingediend voor het vervangen van loden drinkwaterleidingen, voor een totaalbedrag van f3.211.425,- (€1,46 miljoen). Dat is een gemiddelde subsidie van f1.017,- (€461) per woning. In juni 1999 liggen nog 2601 aanvragen uit 1998 'op de plank'.

2.2.2 De overgangsregeling

Van 1-1-'99 tot 1-7-'99 is er sprake van een overgangsregeling in anticipatie op de inwerkingtreding van de Regeling Sanering Loden Drinkwaterleidingen. Woningeigenaren of huurders, die eerder via gemeentelijke (Dubo-)weg hun aanvraag afgewezen zagen, kregen de mogelijkheid nu via de overgangsregeling (en later de definitieve regeling) alsnog subsidie voor vervanging van loden leidingen te verkrijgen, ook al is deze vervanging al uitgevoerd in de eerste helft van 1999. De subsidie binnen dit kader mocht worden aangevraagd tot 1 november 1999.

2.3 Subsidieregeling Sanering Loden Drinkwaterleidingen

2.3.1 Wettelijk kader, budget en inwerkingtreding

De Subsidieregeling sanering loden drinkwaterleidingen is gebaseerd op artikel 15.13 van de Wet Milieubeheer. Daarbij is aangesloten op de regels voor subsidieverstrekking uit het Besluit Milieusubsidies. Voor de subsidieregeling is €6,8 miljoen (f15 miljoen) beschikbaar gesteld. Per aanvrager is maximaal een subsidiebedrag van f1850,- (€839) beschikbaar⁵. Het budget is op de begroting van het toenmalige DGVH (nu DGW) geplaatst. De regeling is in werking getreden op 1 juli 1999 en liep oorspronkelijk ten einde per 1 januari 2005.

2.3.2 Doelstelling en doelgroep

De regeling stimuleert de vervanging van loden drinkwaterleidingen in woningen. In 2005 dienen 80% van alle woningen in de particuliere sector en 100% van alle woningen in de sociale sector 'loodvrij' te zijn. Zowel eigenaren als huurders mogen subsidie aanvragen. De vervanging mag plaatsvinden door een installateur, maar men mag het ook zelf uitvoeren.

voetnoot

⁵ 75% over de eerste 1000 gulden aan kosten, 60% over de tweede 1000 gulden en 50% over de derde 1000 gulden. Kosten boven de f3000,- grens komen niet meer in aanmerking voor subsidie, waardoor het maximum is gesteld op f1850,-.

2.3.3 Loketfunctie en controle

Voor het beantwoorden van telefonische vragen en het verspreiden van aanvraagformulieren zijn afspraken gemaakt met de Stedelijke Woondienst Amsterdam (voor inwoners van die stad) en de Stichting Loodsanering Drinkwaterinstallaties Nederland (SLDN). Vanwege de mogelijke koppeling met het verbeteringsprogramma (veel drinkwaterleidingen in Amsterdam beschikken niet over individuele bemetering, de problemen met stijgleidingen) van de gemeente Amsterdam is voor deze insteek gekozen, terwijl de SLDN al ervaringen had opgedaan met (communicatie omtrent) sanering van loden drinkwaterleidingen. Subsidieformulieren konden aangevraagd worden via het Distributiecentrum van VROM en via de Stedelijke Woondienst Amsterdam (die ze doorstuurde naar VROM).

Subsidie aanvragen

- 1 De aanvrager vraagt het formulier aan (bij VROM).
- 2 Aanvrager vult het formulier in, samen met een installateur. De installateur geeft aan hoeveel strekkende meters nieuwe leiding aangebracht moeten worden. Beiden plaatsen een handtekening op het formulier. Indien een huurder aanvraagt wordt deze ook ondertekend door de woningeigenaar.
- 3 Het formulier wordt met de originele offerte van de installateur verzonden naar VROM. Ingezetenen van Amsterdam dienen het formulier in bij de Stedelijke Woningdienst.
- 4 De aanvrager wacht met de sanering totdat deze de subsidieverlening heeft ontvangen. Van de aanvragen wordt zowel 10 % vooraf als ook achteraf gecontroleerd. Na een tussentijdse evaluatie is het aantal controles verhoogd naar 15 % vooraf en 10 % achteraf.
- 5 De aanvrager ontvangt een beschikking en een tweede aanvraagformulier (voor vaststelling; reeds voorgedrukt met de gegevens van de aanvrager) en start de sanering. De sanering dient binnen twaalf maanden na dato (van de beschikking) gereed te zijn.
- 6 Na gereedkoming van de sanering dient de aanvrager binnen zes maanden een aanvraag tot subsidie vaststelling in. De installateur ondertekent de op het formulier vermelde verklaring dat de sanering is uitgevoerd en dat het aantal opgegeven strekkende meters waterleiding overeenkomstig met de uitvoering is. Het formulier wordt tezamen met de originele factuur en een betalingsbewijs verzonden aan VROM.
- 7 De aanvrager ontvangt een vaststellingsbeschikking. Uiterlijk binnen vier weken na deze beschikking ontvangt de aanvrager de subsidie.
- 8 Achteraf worden 10% van de aanvragen ter plaatse gecontroleerd.
- 9 Voor aanvragers in het kader van de overgangsregeling is een apart aanvraagformulier. Zij starten bij stap 6.

2.4 Tussentijdse wijzigingen

2.4.1 Evenredigheidsbeginsel

Al voor de start van de regeling op 1 juli 1999 komt de Minister van VROM tot de conclusie dat de Dubo-gelden⁶ ontoereikend zijn voor een voorspoedige sanering van loden leidingen in de sociale huursector, waarop ook corporaties de mogelijkheid krijgen om subsidie aan te vragen. Het beschikbare subsidiebudget van €6,8 miljoen (f15 miljoen) wordt daarbij naar rato van het aantal woningen (volgens KWR '94-'96) verdeeld.

"In eerste instantie zijn de mogelijkheden gezien alleen de categorieën particuliere verhuurders en eigenaar/bewoners te beschouwen als doelgroep voor de saneringsregeling en de sociale verhuurders uit te zonderen. Uit verschillende reacties is gebleken dat het uitsluiten van de sociale verhuurders zal worden uitgelegd als strijdig met het gelijkheidsbeginsel, tenzij kan worden aangetoond dat de sociale sector reeds via andere budgetten voor het subsidiëren van het saneren van loden drinkwaterleidingen worden bereikt. Dit laatste is niet hard te maken. Op grond hiervan is afgezien van het uitsluiten van de sociale verhuurders als doelgroep voor de regeling".

Bron: Ambtelijke nota (DBD 99163854/Z2011680), 27 april 1999.

De verhouding in de geschatte woningvoorraad met loden drinkwaterleidingen (233.000 particuliere woningen en 42.000 sociale woningen) leidde tot een verdeling van €1 miljoen (f2,3 miljoen) voor de sociale huursector en €5,3 miljoen (f11,7 miljoen) voor de particuliere koop- en huursector. De resterende gelden (f1 miljoen) worden gereserveerd voor uitvoeringskosten.

In een later stadium worden de plafonds voor de deelbudgetten losgelaten (het totale plafond blijft wel bestaan), omdat de vrees bestaat dat aanvragen uit de sociale sector geweigerd moeten worden, terwijl het particuliere budget nog voldoende ruimte zou kunnen bieden. Dit probleem komt nadrukkelijk aan de orde als het waterleidingbedrijf Hydron informeert naar de mogelijkheden om een gecoördineerde aanvraag in te dienen voor 7.000 particuliere woningen in Utrecht⁷.

voetnoot

⁶ In een convenant met het Rijk heeft de sector afgesproken loden drinkwaterleidingen uit 24.000 woningen tussen 1998 en 2001 te saneren. Volgens de KWR '94-'96 bestaat de totale voorraad van woningen met loden drinkwaterleidingen in de sociale sector in die tijd uit bijna 42.000 woningen.

⁷ Binnen de uitgangspunten van de subsidieregeling bleek een dergelijke gecoördineerde aanvraag niet mogelijk, waarna gezamenlijk bezien is hoe de sanering wel plaats kon vinden. Hydron heeft haar klanten vervolgens geïnformeerd over de mogelijkheden tot (individuele) subsidie voor sanering van loden drinkwaterleidingen.

2.4.2 Taxon

In eerste instantie werden ambtenaren van VROM (via de huurcommissies) geacht de ingevulde formulieren op juistheid te controleren (vooraf 15%, voorheen 10%, van de aanvragen en achteraf 10%) door middel van (aselecte) controle in het veld. Toen dat echter niet mogelijk bleek en er intern bij VROM discussie ontstond over de wijze van controle, vond op 26 november 1999 daarin een wijziging plaats. Niet langer de huurcommissies (de daartoe bevoegde VROM-ambtenaren), "maar personen in dienst van Taxon WOZ consultants BV die daartoe zijn aangewezen" werden belast met het toezicht op de naleving van de op grond van de subsidieregeling aan de subsidieontvanger opgelegde verplichtingen⁸. De wijziging treed twee dagen later in werking.

2.4.3 Loketfunctie Stichting Loodsanering

Op 2 juli 1999, 1 dag na het van start gaan van de subsidieregeling, begint de Stichting Loodsanering formeel⁹ met haar loketfunctie ten behoeve van de sanering van loden leidingen. Op 1 april 2001 stopt de stichting met haar werkzaamheden¹⁰. Bij VROM heerst er dan al een tijd enige onvrede over de constructie waarbij een tweede partij als 'loket' fungeert: Dit brengt extra procedures met zich mee en wordt niet ervaren als klantvriendelijk.

2.4.4 Loslaten oorspronkelijke doelstelling

Uit een interne nota van 26 november 2002¹¹ blijkt dat het gemiddelde subsidiebedrag per gesaneerde woning op dat moment bijna 50% hoger uitvalt dan verwacht: Bijna €494 gemiddeld in plaats van de geschatte €340 per woning. De verwachte uitvoeringskosten¹² zijn daarnaast hoger dan verwacht. Dit brengt automatisch met zich mee dat de doelstelling om met behulp van de subsidieregeling 20.000 woningen van loden leidingen te ontdoen, onder druk komt te staan. Voor het behalen van de doelstelling van 20.000 woningen is naar schatting 3 miljoen euro extra benodigd. In een nota van 22 april 2003¹³ komen drie opties aan de orde: Ofwel het budget verhogen, of de subsidie per woning verlagen, ofwel de doelstelling van 20.000 woningen loslaten. Uit de nota van 22 april 2003 blijkt dat de eerste twee opties niet haalbaar en niet wenselijk zijn. Voor de eerste is geen budget beschikbaar, bij de tweede optie bestaat de vrees dat een lagere subsidie de prikkel tot sanering weg zal nemen. Gezien de

voetnoot

⁸ Sdu Wettenbank, COR1999229401.

⁹ Zie de brief van VROM/DGW, 10 januari 2001, met het kenmerk IBSUV 2000152521.

¹⁰ Zie de brief van VROM/DGW, 4 april 2001, met het kenmerk IBS/U 200125974..

¹¹ Kenmerk 2002094945.

¹² Dit is ondermeer het gevolg van de overname van werkzaamheden van de Stichting Loodsanering (telefoondesk, versturen van formulieren), strengere controles (Taxon), actualisering van foldermateriaal en zo'n 400 hoorzittingen (AwB-zaken) per jaar.

¹³ Kenmerk BWL 2003022189.

autonome afname van de voorraad en de eigen verantwoordelijkheid van de burger, wordt gekozen voor het loslaten van de oorspronkelijke doelstelling.

In Kamerstukken van 2003¹⁴ wordt het loslaten van de oorspronkelijke doelstelling vertaald in een neerwaartse bijstelling van de doelstelling voor de particuliere sector. Naar verwachting kunnen zo'n 4.000 subsidieaanvragen niet gehonoreerd worden, hetgeen betekent dat de doelstelling van 80% vervanging in de particuliere sector wordt bijgesteld tot minimaal 65% vervanging (afhankelijk van de autonome afname).

2.4.5 Verlenging regeling

Op 30 september 2004 wordt de verwachting geuit dat het budget aan het einde van de subsidieregeling (31 december 2004) niet uitgeput zal zijn omdat veel subsidieaanvragers hun subsidievaststelling niet hadden ingediend. Daarop wordt besloten de regeling te verlengen van 31 december 2004 tot 15 november 2005 (of eerder indien het budget uitgeput raakt). Op 6 oktober 2005, als het budgetplafond bereikt is, wordt de subsidieregeling stopgezet.

voetnoot

¹⁴ Tweede Kamer, vergaderjaar 2003-2004, 29 200, hoofdstuk XI, nr.2, pag. 64/65.

3

Sanering

In dit hoofdstuk wordt een beeld geschetst van het aantal subsidieaanvragen en de herkomst van deze aanvragen. Daarnaast wordt bezien in hoeverre deze aanvragen hebben geleid tot een subsidieverlening danwel afwijzing en de redenen daarvoor. Door inzicht te geven in de uitgevoerde steekproeven, wordt o.a. een beeld geschetst van de fraudegevoeligheid van de subsidieregeling. Tot slot worden de besproken cijfers geconfronteerd met de doelstellingen van de subsidieregeling, zoals besproken in hoofdstuk 2.

3.1 Subsidieaanvragen en afhandeling

3.1.1 De cijfers¹⁵

In het kader van de subsidieregeling zijn in totaal ruim 20.000 subsidieaanvragen ingediend. Ruim 1000 van deze aanvragen vielen onder de overgangsregeling, waarvan er zo'n 900 subsidie kregen toegekend. Opvallend is dat slechts vier van deze aanvragen werden ingediend in de eerste helft van 1999, en ruim 1000 in de tweede helft van 1999 (de overgangsregeling liep van januari tot november 1999).

Vervolgens zijn van 1999 tot 2006 ruim 19.000 subsidieaanvragen ingediend in het kader van de subsidieregeling Sanering Loden Drinkwaterleidingen. Na een voortvarende start, waarin gemiddeld meer dan 2000 subsidieaanvragen per half jaar binnenkwamen, nam het aantal aanvragen geleidelijk af tot zo'n 1000 aanvragen in de eerste helft van 2004 (zie ook figuur 4). In de tweede helft van 2004 is een opvallende piek waarneembaar. Bijna 2300 aanvragen komen binnen, grotendeels aangevraagd voor grote complexen met concentraties in Am-

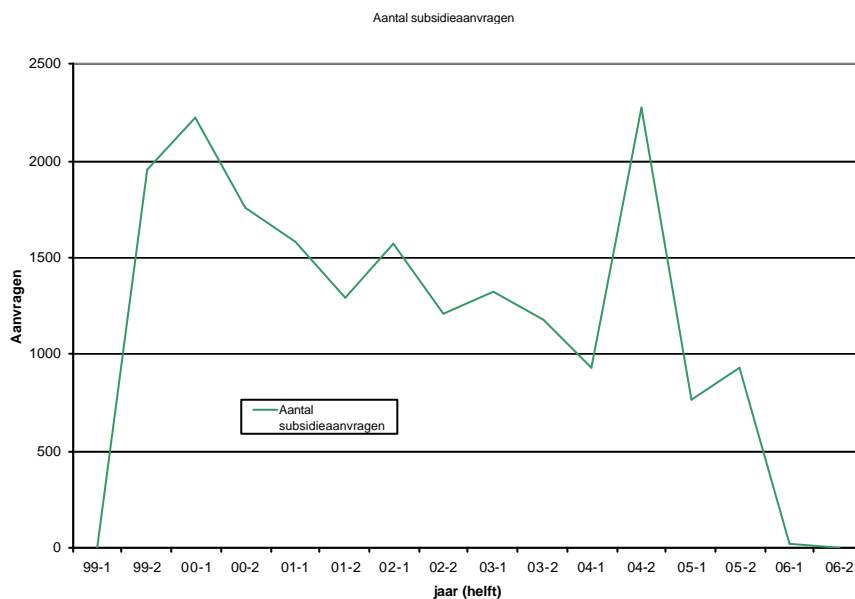
voetnoot

¹⁵ De cijfers zijn gebaseerd op data van SenterNovem en Taxon (steekproeven). De data van SenterNovem kennen een belangrijke beperking, in die zin dat alleen de laatst bekende status per aanvraag bekend is. Een afgeronde beroepsprocedure, die uiteindelijk heeft geleid tot een afwijzing, is in de data slechts terug te vinden als 'afwijzing'. Waar mogelijk zijn de data aangevuld met kennis van betrokkenen.

sterdam, Den Haag en Rotterdam. De beschikbare data maken niet volledig inzichtelijk of het woningcorporaties betreft of dat het hier om particuliere verhuur gaat. In de data van SenterNovem zijn ruim 2000 aanvragen terug te vinden die met zekerheid het label 'corporatie' kunnen krijgen. In 2005 'normaliseert' het aantal aanvragen weer, totdat in oktober 2005 het budgetplafond is bereikt.

Van de ruim 20.000 subsidieaanvragen zijn er bijna 13.000 gehonoreerd, ruim 5300 afgewezen en zijn ruim 1700 aanvragen nog in behandeling. De afwijzing had soms te maken met budgetoverschrijding (voor zo'n 5 % van de gevallen), maar veelal had dit te maken met vroegtijdige sanering door de woningeigenaar of huurder. Particulieren ontdekken de loden leidingen in de woning vaak bij verbouwing of renovatie; zes weken wachten op toestemming van het Ministerie van VROM (bij een wettelijke termijn van vier maanden) voor het saneren van de loden leidingen wordt dan vaak als te lang ervaren (bron: SenterNovem): *"Particulieren laten bijvoorbeeld niet vaak vier weken lang hun vloer open liggen"*. Aan de doelstelling doet deze gang van zaken overigens geen afbreuk: De sanering wordt immers meestal toch uitgevoerd.

Figuur 4: Subsidieaanvragen in de jaren 1999 tot en met 2006. Bron: SenterNovem, bewerking RIGO.

3.1.2 De spreiding

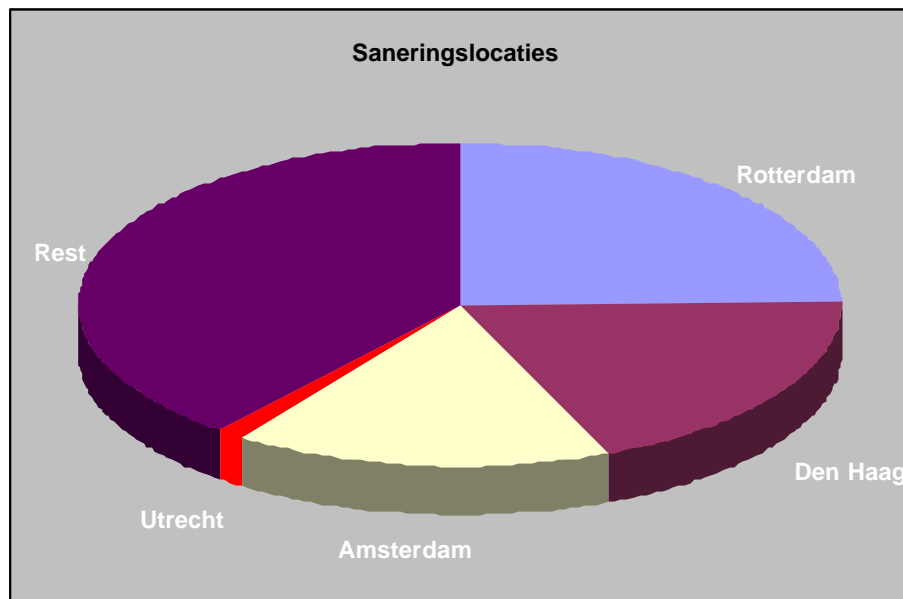
Naast het aantal subsidieaanvragen en toekenningen, is ook interessant op welke woningen deze aanvragen en toekenningen betrekking hebben. Aangezien bij de formulering van de doelstelling van de subsidieregeling een aanname is gedaan (loden leidingen zitten met name in de relatief oude, vooroorlogse voorraad), is het interessant om te bekijken of dat ook blijkt uit een ruimtelijke

weergave van de subsidieaanvragen. Op pagina 16 is deze op landelijk niveau weergegeven (figuur 6).

Uit de figuren 5 en 6 blijkt dat de subsidieaanvragen met name geconcentreerd zijn in het stedelijk gebied, met een verdere concentratie in de provincies Noord- en Zuid-Holland. De figuur maakt zichtbaar dat de aanwezigheid van loden drinkwaterleidingen inderdaad een stedelijke (oude)voorraadproblematiek is. Dat beeld wordt nog sterker naar voren gebracht als we de geografische spreiding op stedelijk niveau bekijken. In figuur 7 en 8 zijn respectievelijk Den Haag en Amsterdam in beeld gebracht. In Den Haag is de concentratie per wijk zichtbaar (naoorlogse wijken bijna geen aanvragen, in enkele vooroorlogse wijken veel aanvragen). Ook in Amsterdam is goed zichtbaar dat in de naoorlogse wijken de problematiek nauwelijks speelt. In de vooroorlogse wijken is het aantal subsidieaanvragen hoog. In de grachtengordel gaat het om individuele gevallen, hetgeen verklaard kan worden door de relatief goede kwaliteit van de woningen c.q. woningverbeteringen in het verleden en weinig complexgewijs eigendom. Bij dure restauraties is de subsidie voor sanering van loden waterleidingen ook niet zo doorslaggevend.

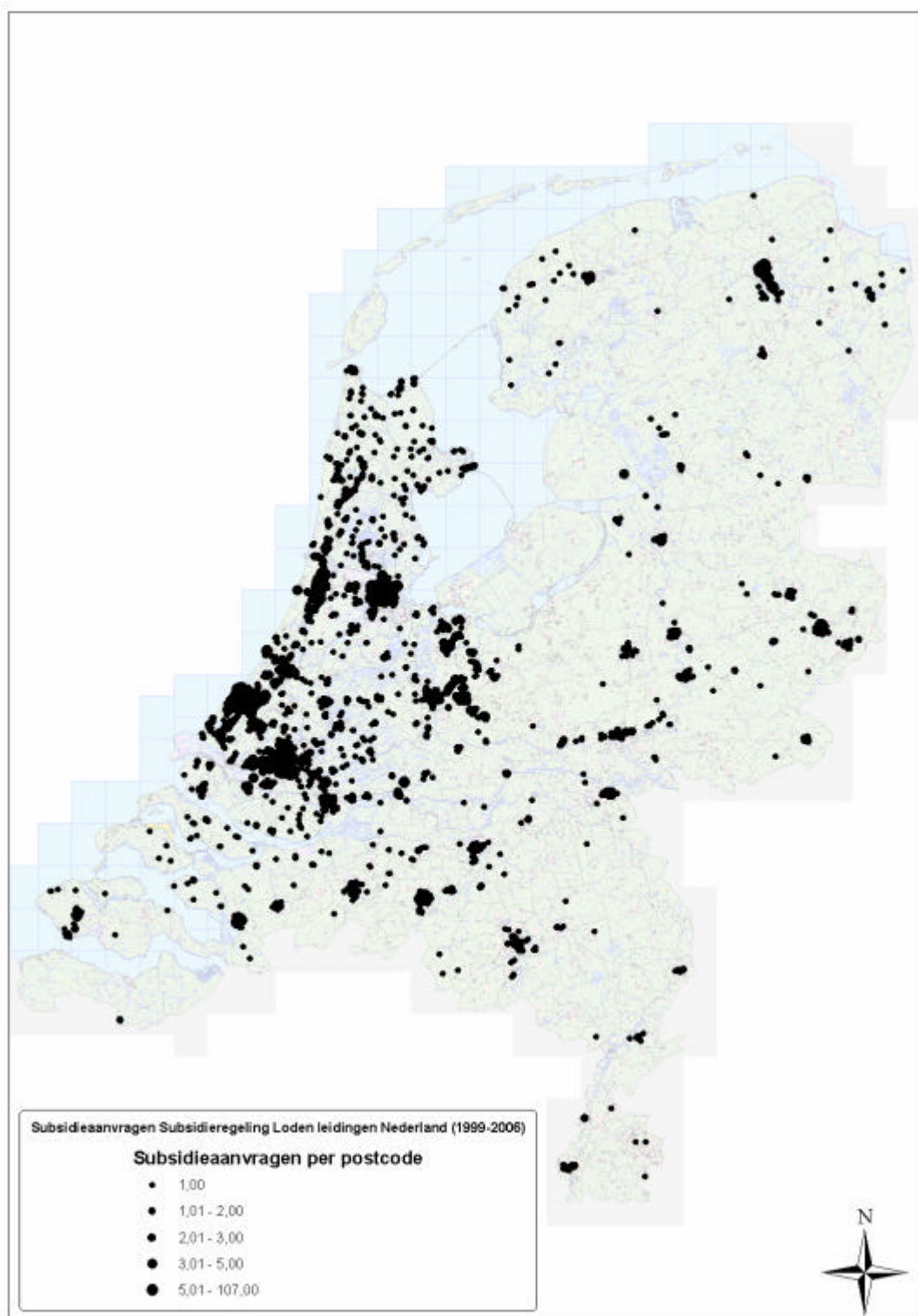
Opvallend is de lage 'score' voor Urecht, waar gezien de relatief oude voorraad toch een aanzienlijke voorraad met loden drinkwaterleidingen te verwachten is. Uit navraag bij Hydron blijkt dat het 'lood' in Utrecht met name in de drinkwaterdienstleidingen heeft gezeten en minder in de drinkwaterleidingen in woningen. Desalniettemin heeft Hydron in 2003 overleg gevoerd met het Ministerie van VROM over een plan van het waterbedrijf om de aanvraag voor 7.000 particuliere woningen in Utrecht te coördineren. Binnen de voorwaarden van de subsidieregeling bleek een dergelijke gecoördineerde aanvraag niet mogelijk, waarna geen subsidieaanvraag is ingediend.

Figuur 5: Saneringslocaties, in de G4 en de rest van Nederland. Bron: SenterNovem, bewerking RIGO.

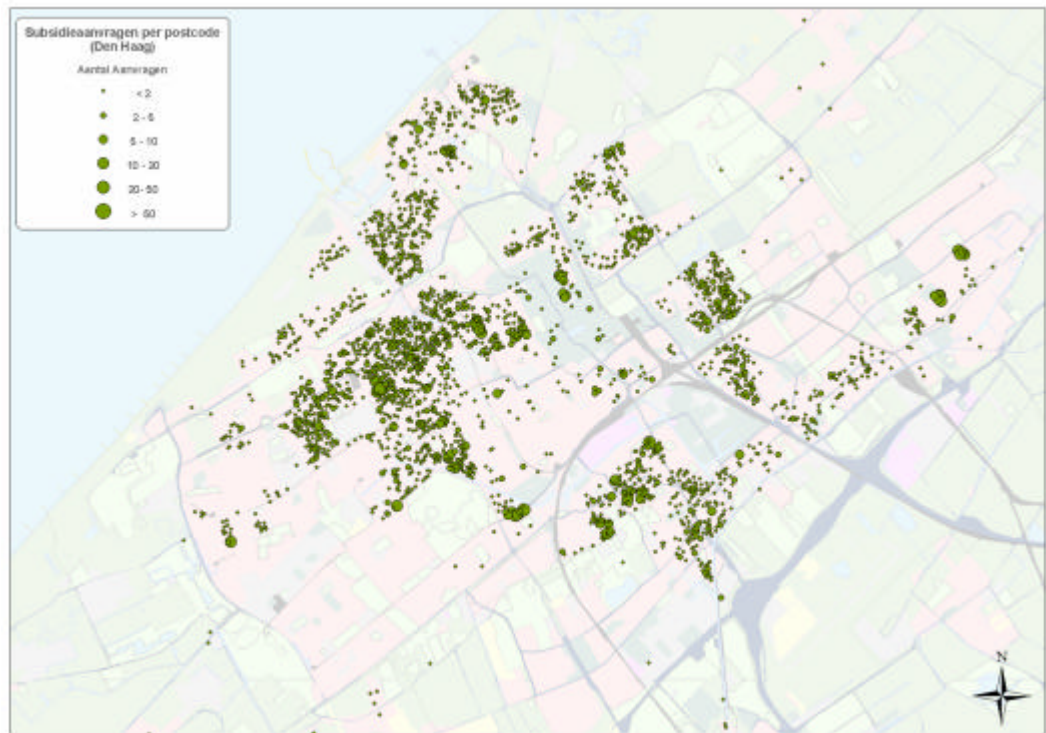

Figuur 6: Geografische spreiding van de subsidieaanvragen in Nederland. BRON: VROM, SenterNovem, bewerking RIGO. De aanvragen kennen een sterke stedelijke concentratie.

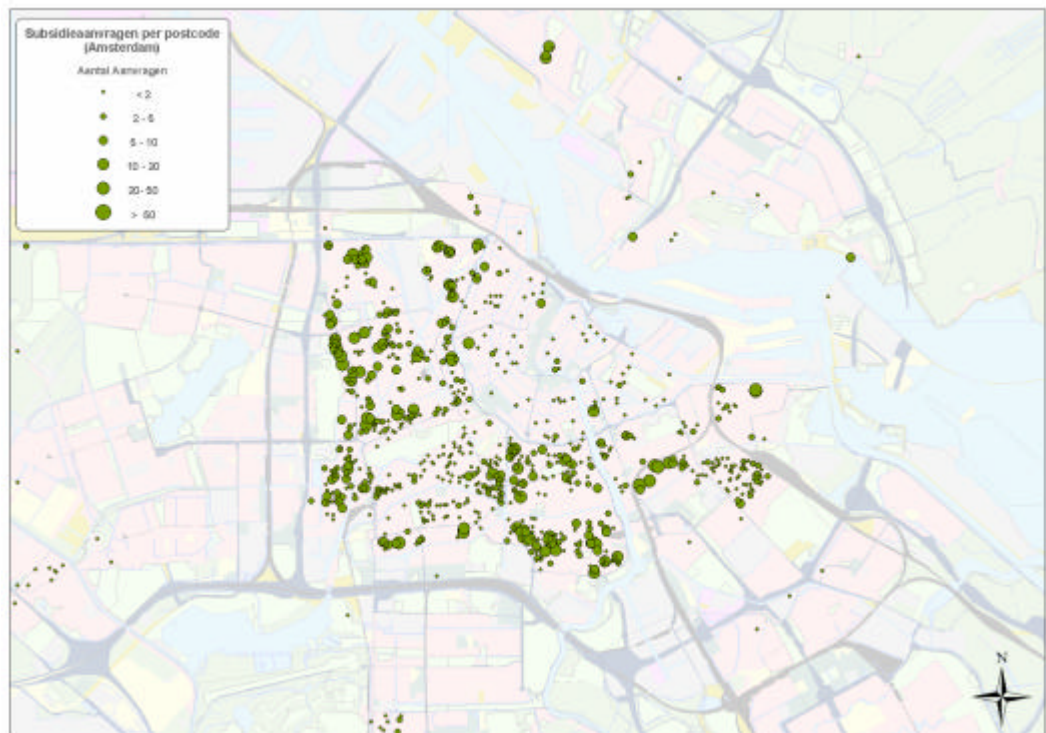

Figuur 7: Subsidieaanvragen per postcode (6-cijferig) in Den Haag. Bron VROM/SenterNovem. Bewerking RIGO.

Figuur 8: Subsidieaanvragen per postcode (6-cijferig) in Amsterdam. Bron: VROM/SenterNovem. Bewerking RIGO.

3.2 Kwaliteit en steekproeven

Onderzoeksbureau Taxon heeft sinds 1999 steekproefsgewijs controles uitgevoerd in het kader van de subsidieregeling Sanering Loden Drinkwaterleidingen. Taxon heeft ten behoeve van de evaluatie data in het kader van de subsidieregeling ter beschikking gesteld. Daarnaast is een interview gehouden met de verantwoordelijke van Taxon. Hiermee kan een beeld worden geschetst van de kwaliteit/rechtmatigheid van de regeling in de periode 1999-2005. Daarnaast kan een oordeel worden gegeven over de fraudegevoeligheid van de regeling.

3.2.1 Werkwijze

Taxon heeft controles uitgevoerd op de subsidietoezeggingen (vooraf) en de subsidievestigingen (achteraf). Taxon had daarbij geen zicht op het hoe en waarom van de controles: De betreffende adressen werden bij DGW-UBR c.q. Senter Novem geselecteerd door aselechte trekking en daarnaast wanneer het vermoeden bestond dat ergens een 'luchtje' aan zat. Doelstelling bij aanvang van de regeling was om 15% van de aanvragen vooraf te toetsen en 10% achteraf.

Na controle van het dossier werden zichtcontroles door Taxon uitgevoerd, waarna rapportages werden opgesteld. Deze rapportages werden naar DGW-UBR c.q. SenterNovem gestuurd, waar een oordeel werd gegeven over de bevindingen. De verantwoordelijkheid voor het constateren van afwijkingen lag bij Taxon, de vertaling daarvan in eventuele afwijzingen of subsidieverlagingen lag bij DGW-UBR c.q. SenterNovem. In de bijlage is een uitgebreidere werkinstructie van Taxon te vinden.

3.2.2 Aantal controles

Uit de data van Taxon blijkt dat er ruim 2000 controles zijn uitgevoerd. In de eerste jaren werden er slechts mondjesmaat controles uitgevoerd, vanaf 2002 tot en met 2005 ligt het aantal controles vrij stabiel rond de 500. In 2006 werden nog 29 controles uitgevoerd.

Op het aantal van ruim 20.000 subsidieaanvragen, is in totaal ruim 10% gecontroleerd aan de hand van controles. Dit is weliswaar minder dan oorspronkelijk beoogd, maar valt grotendeels te verklaren uit de wijzigingen die in de loop der tijd in de regeling zijn doorgevoerd. Doordat ook de sociale sector doelgroep werd van de subsidieregeling, kwamen er ook aanvragen binnen voor gehele complexen van woningcorporaties. Het werd niet als zinnig beschouwd om meer dan 1 of 2 woningen in deze complexen te controleren, waardoor het benodigde aantal controles afnam. Daarnaast heeft de overheveling van de controles van de huurcommissies naar Taxon een vertragend effect gehad op de controle in de eerste periode van de regeling. Mede daardoor ligt het aantal controles in de jaren 1999-2001 aanzienlijk lager dan in de jaren erna.

Over het algemeen betroffen de geselecteerde adressen particulieren, bij complexen werden zoals gezegd vaak 1 of 2 woningen gecontroleerd. Er zijn - zoals

ook beoogd- meer controles uitgevoerd bij subsidietoezegging (vooraf) dan bij subsidievaststelling (achteraf). Volgens Taxon waren controles vooraf nuttiger, omdat de loden drinkwaterleidingen dan nog in de woning aanwezig zijn. Achteraf valt moeilijk te controleren of en zo ja, hoeveel meters loden drinkwaterleiding aanwezig zijn geweest in de woning. Slechts in enkele gevallen heeft een controle achteraf geleid tot een afwijkend oordeel.

3.2.3 Fraudegevoeligheid

Het is niet precies bekend hoeveel controles hebben geleid tot een ander oordeel dan dat van de aanvrager¹⁶. De data van Taxon wijzen in de richting van 10-15%¹⁷ waarbij de conclusie van de rapporteur afweek van die van de aanvrager. De meest voorkomende, geconstateerde afwijkingen waren:

- Een vergissing in het aantal meters: Regelmatig kwam het voor dat het totaal nieuw geplaatste aantal meters leiding werd opgegeven in plaats van het aantal verwijderde meters c.q. te verwijderen meters loden drinkwaterleiding.
- Te vroege sanering: Vaak kwam het voor dat al gesaneerd was, voordat de steekproef plaats had gevonden. Soms nam de aanvrager bewust deze gok. De voorwaarden stonden vermeld op het aanvraagformulier, de regeling en de toelichting. Op het aanvraagformulier stond uitdrukkelijk vermeld dat niet begonnen mocht worden met de sanering totdat de subsidieverlening ontvangen zou zijn. Toch waren de voorwaarden niet altijd even bekend bij de aanvrager, zo bleek bij controles van Taxon.
- Afwezigheid bij controle. Indien men - onder welke omstandigheid dan ook - niet aanwezig was op het moment van controle, werd de aanvraag afgewezen.
- Geen medewerking. Bijvoorbeeld als de verhuurder de subsidie heeft aangevraagd, maar de huurder geen medewerking wil verlenen c.q. het nut/de noodzaak er niet van in ziet. In complexen werd dit probleem opgelost door elders in het complex een controle uit te voeren.

Een aantal van de bovenstaande zaken was moeilijk te voorkomen, maar het eerste punt werd ook deels veroorzaakt door de onduidelijkheid op het aanvraagformulier. Later is het formulier door VROM aangepast en verduidelijkt, aldus Taxon. Bij Taxon bestaat het beeld dat de regeling niet bepaald fraudegevoelig was.

voetnoot

¹⁶ Het oordeel hierover lag zoals gezegd ook niet bij Taxon, maar bij VROM/SenterNovem.

¹⁷ In 2001 was dit 1:8.

3.3 Effecten wijzigingen op de doelstelling

3.3.1 De autonome afname

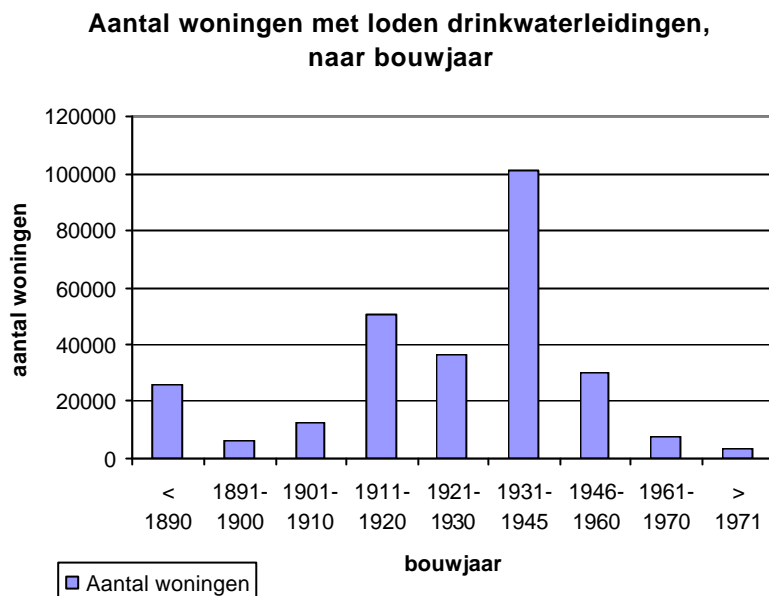
In hoofdstuk twee gaven we aan waarop de doelstelling van de subsidieregeling, het saneren van loden drinkwaterleidingen in 20.000 particuliere woningen, is gebaseerd. Aangezien identificatie van alle woningen met loden drinkwaterleidingen, zoals geadviseerd door de Gezondheidsraad in zijn advies in 1997, eenvoudigweg niet mogelijk bleek¹⁸ werd gekozen voor een schatting van deze voorraad. Deze schatting werd o.a. gebaseerd op een autonome afname van de voorraad met loden drinkwaterleidingen, doordat veel woningen met loden drinkwaterleidingen gesloopt dan wel gerenoveerd zouden worden. Aangezien het aantal woningen met loden drinkwaterleidingen niet precies te definiëren valt, zullen we nagaan of de veronderstellingen uit 1998 (Plan van Aanpak) achteraf gezien juist zijn geweest.

Op basis van de KWR 1994-1996 is een schatting gemaakt van de totale woningvoorraad met loden drinkwaterleidingen: 275.000 met name vooroorlogse woningen (zie figuur 9). Bij het Plan van Aanpak Lood in Drinkwater werd ervan uitgegaan dat aan de hand van de volgende KWR's de voortgang van de sanering inzichtelijk gemaakt kon worden. Omdat in de nieuwe KWR het thema lood echter niet werd meegenomen, is een vergelijking op basis van het KWR - in de tijd - niet mogelijk.

Figuur 9: Aantal woningen met loden leidingen, naar bouwjaar. Bron: Plan van Aanpak 'Lood in drinkwater', Ministerie van VROM 1998. Op basis van KWR 1004-1996. Zie ook hoofdstuk 2.

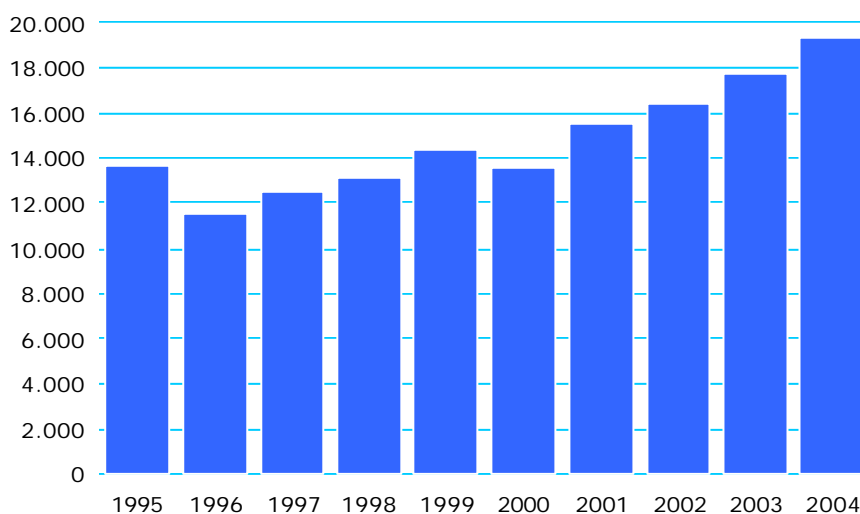
voetnoot

¹⁸ Daarvoor zou een huis-aan-huis-inspectie van woningen die gebouwd zijn voor 1960 benodigd zijn, een zeer kostbare aangelegenheid.

Wel kan gezien worden of de woningonttrekkingscijfers over de periode 1995-2005 het aannemelijk maken dat er inderdaad - zoals verondersteld - 145.000 woningen met loden leidingen aan de voorraad zijn onttrokken of grondig zijn gerenoveerd. In figuur 10 wordt een overzicht gegeven van woningonttrekking over de periode 1995-2005. In deze periode zijn bijna 148.000 woningen aan de voorraad onttrokken, met name huurwoningen. In figuur 11 is de woningonttrekking naar bouwjaar inzichtelijk gemaakt.

Figuur 10: Woningonttrekking over de periode 1995-2004. Bron: CBS, bewerking RIGO.

Figuur 11: Woningonttrekking naar bouwjaar over de periode 1995-2004. Bron: CBS, bewerking RIGO.

Bouwjaar	< 1900	1900-1950	> 1950
Totale voorraad	1.430.000	2.528.000	2.805.000
1995	1.628	7.247	4.816
1996	1.714	6.116	3.683
1997	1.244	6.677	4.606
1998	2.026	6.781	4.291
1999	1.594	5.719	7.041
2000	1.550	5.490	6.489
2001	1.714	7.135	6.706
2002	1.609	7.553	7.246
2003	1.700	7.823	8.240
2004	957	8.383	9.973
Woningonttrekking totaal	15.736	68.924	63.091

Als we nu de woningonttrekkingen over de periode 1995-2004 vergelijken (zie figuur 12) met de voorraad van woningen met loden drinkwaterleidingen in 1997, valt direct op dat van de voorraad met bouwjaar voor 1950 met loden drinkwaterleidingen relatief veel minder (35%) is gesloopt dan van woningen gebouwd na 1950 (100%). Zie ook figuur 13.

Figuur 12: Vergelijking van de woningvoorraad met loden leidingen volgens de KWR 1994-1996 en de woningonttrekking in de periode 1995-2005 (afgerond).

Bouwjaar	< 1950	> 1950	Totaal
Voorraad met loden leidingen volgens KWR 1994-1996	243.000 ¹⁹	32.000	275.000
Oorspronkelijke prognose woningonttrekking particuliere sector 1995-2005 CBS (PvA)	110.000 ²⁰	12.000 ²¹	122.000
Daadwerkelijke woningonttrekking in de periode (particulier en sociaal) 1995-2005	85.000	63.000	148.000
% van de voorraad met loden leidingen gesloopt (aanname ²²)	35%	100%	

voetnoot

¹⁹ Het KWR werkt met klassen tot en na 1945. De cijfers zijn evenredig verdeeld over de hier gehanteerde klassen.

²⁰ 65.413 (huur) + 44.696 (koop). Het PvA werkt met klassen tot en na 1945. De cijfers zijn evenredig verdeeld over de hier gehanteerde klassen.

²¹ 6.187 (huur) + 5804 (koop).

N.B. De vergelijking tussen de geprognosticeerde en de daadwerkelijke woningonttrekking geeft een enigszins vertekend beeld, omdat in de prognose de sociale sector niet is meegenomen. Met name in de categorie naoorlogse woningen is er een aanzienlijk deel 'sociaal' aan de voorraad onttrokken. Per saldo is het verschil tussen prognose en daadwerkelijke onttrekking dus aanzienlijk groter dan de tabel doet vermoeden.

Bij de raming in 1997 (zie figuur 3) werd aangenomen dat van de bijna 42.000 woningen met loden leidingen in de sociale sector, de loden drinkwaterleidingen in 2005 gesaneerd zouden zijn (via Dubo of andere wegen) en ook nog eens 33.000 woningen (op basis van KODAL-gegevens) in de particuliere sector grondig gerenoveerd zouden worden (inclusief sanering van loden leidingen). Dit alles zou tot een 'autonome afname' (dus zonder subsidiering) van bijna 197.000 woningen met loden leidingen hebben moeten leiden.

Alhoewel cijfers over grondige renovaties van de woningvoorraad met loden leidingen niet beschikbaar zijn²³, en daarmee dus ook geen harde conclusies kunnen worden getrokken, lijkt in de categorie woningen met bouwjaar 1900-1950 sprake te zijn van een zekere overschatting van de autonome afname. Bij de daadwerkelijk gerealiseerde sloopaantallen over de periode 1995-2005, is - om de geprognosticeerde aantallen in de autonome afname te behalen - een aantal saneringen door renovatie nodig van in ieder geval 48.000 en waarschijnlijk nog veel meer. Veel sloop heeft in werkelijkheid plaatsgevonden in woningen van na 1960 (grote kans op afwezigheid van loden drinkwaterleidingen). Het is anderzijds aannemelijk dat een aanzienlijk deel van de vooroorlogse woningen die niet gesloopt zijn (zoals geprognosticeerd in het PvA), grondig is gerenoveerd.

3.3.2 De doelstellingen: 100% sociaal, 80% particulier

De meetbaarheid van de geformuleerde doelstellingen is, zoals we ook al in de vorige paragraaf zagen, niet groot. In de beschikbare data wordt geen eenduidig onderscheid gemaakt tussen de sociale en particuliere sector. Bovendien moet in ogenschouw worden genomen dat saneringen ook plaats kunnen vinden zonder dat gebruik is gemaakt van de regeling. Van deze saneringen bestaat geen duidelijk beeld en deze lenen zich dan ook niet voor 'harde' conclusies. Dit is al eerder gesignaleerd door de Algemene Rekenkamer (Tweede Kamer, vergaderjaar 2004-2005, 30 116, nrs. 1-2).

Doordat het ook voor de sociale sector mogelijk werd om van de subsidieregeling gebruik te maken, werd de doelgroep van de regeling in één keer ruim verdubbeld: van 40.000 alleen particuliere woningen naar 82.000 woningen (inclusief 42.000 woningen in de sociale sector). Toen later de plafonds van de deelbudgetten (f2,7 miljoen voor de sociale sector) werden losgelaten, gaf dit

²² Ervan uitgaande dat de aanname uit 1998 (PvA), dat alle woningonttrekkingen onttrekkingen zijn van woningen met loden leidingen, juist is.

²³ Pas recent worden deze gegevens per bouwperiode landelijk gemonitord.

een flinke impuls aan de aanvragenstroom uit de sociale sector. Dit zorgde er voor dat het subsidiebudget vrij snel daarna uitgeput raakte. De doelstelling van 80% in de particuliere sector werd in 2003 dan ook neerwaarts bijgesteld naar 65%.

Bij de keuze om het onderscheid tussen sociaal en particulier los te laten, is wel een kritische kanttekening te plaatsen. De redenatie die naar voren komt in diverse nota's, namelijk dat de (gezondheids)doelstelling gericht moet zijn op het zo snel mogelijk saneren van alle loden leidingen in de woningvoorraad, en derhalve geen uitzondering gemaakt dient te worden voor woningen in de sociale huursector, is op zich plausibel. Anderzijds werd rond 2000 ook duidelijk dat woningcorporaties in toenemende mate zelf de financiële ruimte kregen om in hun voorraad te investeren. Het openstellen van de saneringsregeling zal de aanpak versneld hebben, maar het is de vraag of dit de meest efficiënte besteding van het subsidiegeld was.

3.3.3 Het loslaten van de overall doelstelling

Doordat het gemiddelde subsidiebedrag per woning hoger uitviel dan verwacht - bijna €500 in plaats van de verwachte €340 - is in 2003 de doelstelling van 20.000 te saneren woningen losgelaten (zie hoofdstuk 2).

Het oorspronkelijke verwachte gemiddelde subsidiebedrag van €340 was gebaseerd op een schatting van de kosten van de vervanging van loden drinkwaterleidingen in een gemiddelde eengezinswoning. Dit betrof onder andere kosten voor de plaatsing van de koperen waterleidingbuis, de montage, het vervangen van kranen etc. Geschat werd dat de gemiddelde kosten hiervan zo'n f3000,- bedroegen. Het werd redelijk geacht om 25% hiervan middels subsidie te vergoeden, zodat een bedrag van f750,- (€340) overbleef. Met een doelstelling van 20.000 te saneren woningen leidde dit tot een budget van €6,8 miljoen. Toen de gemiddelde kosten per woning aanzienlijk hoger bleken, werd de doelstelling bijgesteld naar 16.000 woningen.

3.4 Conclusie

Er zijn in bijna 13.000 woningen loden drinkwaterleidingen gesaneerd met behulp van de subsidieregeling. Naar verwachting komen daar nog zo'n 1.000 woningen bij (van de aanvragen die nog in behandeling zijn). Het totaal van ongeveer 14.000 woningen is lager dan de oorspronkelijke doelstelling van 20.000 woningen en ook lager dan de later (in 2003) bijgestelde doelstelling van 16.000 woningen. Of de 42.000 woningen met loden drinkwaterleidingen in de sociale sector allemaal gesaneerd zijn (doelstelling 100% in 2005), is niet bekend. Met een aantal van 2.000 á 3000 woningen heeft de subsidieregeling hieraan slechts een beperkte bijdrage geleverd (zie 3.1). Dat was - gezien de opvatting over het evenredigheidsbeginsel (deelbudgetten) - overigens ook de bedoeling.

Het is niet bekend in hoeveel woningen op andere wijzen (ongesubsidieerde sanering, renovatie, sloop) de loden drinkwaterleidingen zijn gesaneerd. Het is

bekend dat zo'n 3.000 woningen zonder subsidie gesaneerd zijn (te vroeg gestart met saneren). Bovendien zijn in het kader van de TSR ruim 3100 saneringen uitgevoerd. Enerzijds is er in het afgelopen decennium aanzienlijk minder gesloopt dan verwacht bij aanvang van de regeling, anderzijds is bekend dat er een aanzienlijke kwaliteitsverbetering plaats heeft gevonden in de particuliere voorraad²⁴. Al met al is er hierdoor waarschijnlijk sprake geweest van een substantiële afname van het aantal woningen met loden drinkwaterleidingen. Er is echter niet met zekerheid te zeggen of de doelstelling van de regeling (100% sociaal, 80% particulier) is gehaald.

voetnoot

²⁴ Zie o.a. KWR 2002.

4

Communicatie

4.1 Initiatieven

Het Ministerie van VROM - in samenwerking met zijn partners (de intermediaire organisaties, deels vertegenwoordigd in de projectgroep Lood in drinkwater) heeft tal van communicatieactiviteiten verricht omtrent de subsidieregeling Sanering Loden Drinkwaterleidingen. Zoals in hoofdstuk 2 reeds aan de orde kwam, kondigde de Minister van VROM direct na het verschijnen van het advies van de Gezondheidsraad (april 1997) een aantal maatregelen aan. Één van deze maatregelen was het informeren van de doelgroepen (eigenaren/huurders van woningen met loden drinkwaterleidingen, ouders van zuigelingen) via diverse communicatiekanalen. De folder "Lood in drinkwater - saneren, subsidie, flesvoeding" (VROM, juni 1998) en het informatieblad "Lood in drinkwater- saneren, subsidie, flesvoeding (VROM, juli 1999, n.a.v. de inwerkingtreding van de subsidieregeling) zijn voorbeelden van directe communicatie van VROM met de doelgroep. Ook de informatie via de website van VROM, de artikelen in huis-aan-huis-bladen, de persberichten en de telefonische helpdesk (algemene vragen) behoren daartoe. Gezien het relatief geringe budget en de opzet van de communicatie (met name via intermediaire organisaties) heeft VROM er in eerste instantie niet voor gekozen de communicatie in andere talen (gericht op allochtonen) te voeren.

Naast directe communicatie met de doelgroep werd er informatie verstrekt via de partijen met een loketfunctie (Stichting Loodsanering, Stedelijke Woningdienst Amsterdam) en via belangenorganisaties in de vastgoed- en gezondheids-sfeer. Voor deze partijen heeft VROM een algemene 'vraag- en antwoordlijst' opgesteld en zijn bovendien de folders ter beschikking gesteld. De betreffende partijen hebben zelf echter ook vele communicatie-initiatieven ontplooid. In figuur 13 wordt hiervan een overzicht gegeven.

Figuur 13: Communicatie-initiatieven intermediaire organisaties. Bron: Harmsen, F. (2001).

Organisatie	Communicatieproduct
Inspectie voor de Gezondheidszorg	1997: Circulaire richting beroepsbeoefenaren binnen de gezondheidszorg (huisartsen, gynaecologen, kinderartsen, verloskundigen, GGD, etc.). De folders van VROM zijn (om reden van kosten) niet onder zorginstellingen verspreid.
VEWIN	V.a. 1995: Informatieblad 'Lood in drinkwater'. Artikelen in de Waterkrant (huis-aan-huis), persberichten, website, Wegwijzer drinkwater-kwaliteit. Waterleidingbedrijven in gebieden met een hoog % allochtonen hebben teksten over lood in drinkwater verspreid in het Turks, Marokkaans en Engels.
Stichting Loodsanering	1995-1998: Folder. Van 1994 - 2001 vele publicaties in allerlei kranten, nieuwsbrief voor installateurs in Nederland (5000), gratis service(telefoon)nummer.
Landelijk Centrum Ouder- en Kindzorg	1998: Mailing naar jeugdgezondheidsinstellingen (inclusief folder VROM).
Consumentenbond	Artikelen in de consumentengids, algemeen in 1997 en in 1998 over de subsidieregeling.
Vereniging Eigen Huis	Artikel in de Woonconsument (1997), website, in diverse boekjes over verbouwen/renoveren aandacht voor lood, telefonische helpdesk, advies bij keuringen e.d.
AEDES	Nieuwsbrieven op beleidsniveau, corporaties zijn zelf verantwoordelijk voor communicatie met de achterban.
GGD	Folder voor ouders van zuigelingen en brief naar huisartsen (1997).

4.2 Nauw betrokken partijen

4.2.1 Rol Stichting Loodsanering

Naast de in de vorige paragraaf benoemde betrokken intermediaire organisaties, zijn nog twee partijen nauw betrokken geweest bij de subsidieregeling, waaronder de in 1995 opgerichte Stichting Loodsanering. Al vanaf de midden jaren '90 actief en lobbyend als het gaat om lood in drinkwater, was de stichting bij de totstandkoming van het VROM-beleid vanaf 1997 een vanzelfsprekende partner. De stichting werd later overigens ook gesubsidieerd door VROM.

De stichting was nauw betrokken bij de totstandkoming van communicatiemateriaal en het Plan van Aanpak (1998) en bij de inwerkingtreding van de subsidieregeling in 1999 functioneerde de stichting als helpdesk. Met het loodprobleem hoog op de agenda van vele partijen en de wens van VROM om klantvriendelijker te opereren (zie hoofdstuk 2) wordt de stichting in april 2001 opgeheven. In 2001 geeft de stichting overigens nog wel aan dat er nog altijd sprake is van een

gezondheidsprobleem. Geadviseerd wordt om, na beëindiging van de subsidie, een verbod op loden drinkwaterleidingen af te vaardigen (Harmsen, 2001).

4.2.2 Rol Dienst Wonen Amsterdam

Amsterdam heeft - als het gaat om lood in drinkwater - een 'status aparte': De meergezinswoningen zijn vaak niet voorzien van individuele waterbemetering (gemeenschappelijke stijgleidingen). Aangezien er bij de gemeente Amsterdam een 20-jarenplan ligt om deze bemetering wel individueel aan te brengen, was er een mogelijkheid om met de loodproblematiek hierop in te haken. VROM heeft daarom met de gemeentelijke woningdienst bij de totstandkoming van de regeling kunnen afspreken dat de Dienst Wonen als 'loket' zou gaan fungeren voor de inwoners van Amsterdam.

Dat de problematiek van loden drinkwaterleidingen in Amsterdam nadrukkelijk aanwezig was, hebben we in hoofdstuk 3 reeds gezien. Veel inwoners van Amsterdam hebben - via de woningdienst - een subsidieaanvraag gedaan (1361 in de periode 1999-2005, bron Dienst Wonen Amsterdam). Een nog groter aantal Amsterdammers heeft direct contact gezocht met VROM of de Stichting Loodsanering. De Dienst Wonen denkt dat er nog zeker 20 tot 25 jaar over heen gaan voordat alle loden drinkwaterleidingen verdwenen zullen zijn. Er is dan ook nog steeds aandacht voor het probleem op de gemeentelijke website. Bovendien heeft de gemeente - na het beëindigen van de rijksregeling - een eigen gemeentelijke subsidie opgestart. Tot medio november 2006 zijn er (over 2006) al 536 aanvragen in het kader van de gemeentelijke subsidie binnengekomen.

4.3 Evaluatierapport Communicatie 2001

In 2001 is - in opdracht van de Inspectie Milieuhygiëne - het evaluatierapport 'Communicatie over lood in drinkwater' gemaakt. De auteurs (GGD Rotterdam en de Universiteit Twente) wijzen erop dat de communicatiestrategie van VROM met name gericht is op kennisoverdracht (niet op gedragsverandering) via de media danwel intermediaire organisaties. Een nadeel van het laatste is dat VROM weinig kan 'sturen': Ze zijn afhankelijk van de bereidheid van de betreffende (koepel)organisaties om de doelgroep te informeren. Een mogelijk voordeel van deze benadering is wel dat de koepelorganisaties vertrouwen genieten bij hun achterban. Volgens de onderzoekers heeft VROM - in algemene zin - een vrij passieve houding aangenomen als het gaat om het controleren van de informatieoverdracht van intermediaire organisaties naar de doelgroep. Bewoners van woningen met loden drinkwaterleidingen zijn daardoor niet altijd even goed geïnformeerd of dienden zelf actie te ondernemen om de betreffende informatie te ontvangen. Deze wijze van communiceren is volgens de auteurs in strijd met het advies van de Gezondheidsraad, die een veel actievere wijze van informeren (identificeren van panden en specifiek informeren) voor ogen had. De onderzoekers concluderen eveneens dat de aandacht in het stedelijk gebied (met name Den Haag) groter is dan in het landelijk gebied.

Enkele andere conclusies uit het rapport 'Communicatie over lood in drinkwater' zijn:

v Van de mensen die kennis hebben van het loodprobleem (meer dan driekwart van de respondenten, voornamelijk via de media), heeft minder dan de helft kennis van de subsidieregeling.

v Minder dan een derde van de respondenten heeft advies gekregen de loden drinkwaterleidingen te vervangen. Zij die advies hebben gekregen, zijn wel veelal overgegaan tot vervanging. Overigens is niet bekend of de respondenten daadwerkelijk loden drinkwaterleidingen in de woning hadden.

v Kennis van de gezondheidsrisico's en advies van bijvoorbeeld het consultatiebureau zijn het belangrijkste motief om over te gaan tot vervanging van loden drinkwaterleidingen.

v Tweederde van de respondenten vindt dat er onvoldoende informatie is verstrekt. Mogelijk komt dit deels ook uit bezorgdheid, als reactie op verkregen informatie.

v De Turkse groep respondenten woont veel vaker in woningen met loden drinkwaterleidingen, laat deze ook vaker vervangen maar heeft aanzienlijk minder kennis van het loodprobleem dan de autochtone groep.

Als mogelijke verbeterpunten worden genoemd:

v Verreweg het belangrijkste is de communicatie directer op de doelgroep te richten. Doordat intermediaire organisaties de informatie dienen te verspreiden, bestaat geen zicht op het verspreiden van informatie en de effecten ervan. Hiervoor dient wel de doelgroep geïdentificeerd te worden.

v Besteed speciale aandacht voor allochtone groepen, zij hebben vaak een kennisachterstand omtrent het probleem en tonen een grotere mate van bezorgdheid.

v Zorg voor monitoring van de saneringsoperatie.

v Overweeg een meldingsplicht bij woningmutatie.

4.4 Communicatie na 2001

Na 2001 zijn de gangbare communicatieproducten (website VROM, folders etc.) nog steeds beschikbaar, maar de communicatie is niet meer zo nadrukkelijk aanwezig als in de jaren 1997/1998. Wel worden - o.a. naar aanleiding van de communicatie-evaluatie uit 2001 - nog enkele teksten uitgebracht in andere talen.

Naar aanleiding van de interviews ontstaat het beeld dat de wijze waarop gemeenten de loodproblematiek onder de aandacht hebben gebracht, behoorlijk verschilt. Bureau Taxon valt bijvoorbeeld op dat steden als Maastricht, Utrecht en de Zeeuwse steden zelden bezocht zijn voor controles, terwijl daar toch een relatief oude voorraad te vinden is. In hoofdstuk 3 bleek overigens dat ook andere oorzaken (zoals het relatief lage aantal binnenleidingen in Utrecht) daarvoor verantwoordelijk kunnen zijn. Desalniettemin is het onder de aandacht

brengen van de subsidieregeling na de landelijke mediahause van eind jaren '90 wel meer afhankelijk geworden van de inzet van de betrokken intermediaire organisaties. Uit onderzoek (Harmsen, 2001) is gebleken dat deze inzet niet bij alle partijen even groot was. Cijfers over de hedendaagse bekendheid bij burgers met de loden drinkwaterleidingenproblematiek (ruim 75% in 2001), zijn er niet.

5

Conclusies en aanbevelingen

De oorspronkelijke doelstelling om met subsidie in 20.000 particuliere woningen de loden drinkwaterleidingen te vervangen, is niet gehaald. Doordat ook sociale verhuurders (goed voor meer dan 2000 aanvragen) aanspraak mochten maken op de subsidieregeling en de subsidie per woning bijna 50% hoger uitviel, was het budget van €6,8 miljoen daarvoor niet voldoende.

In 2003 werd er dan ook voor gekozen om de bovenstaande doelstelling los te laten en deze met 4.000 woningen neerwaarts bij te stellen (naar 16.000 woningen). Inmiddels zijn er bij ongeveer 13.000 woningen loden drinkwaterleidingen vervangen door middel van de subsidieregeling. Naar verwachting worden nog ongeveer 1.000 subsidieaanvragen gehonoreerd, waardoor het aantal gesaneerde woningen waarbij gebruik is gemaakt van de subsidieregeling, neerkomt op ongeveer 14.000 woningen. Bij ongeveer 3.000 woningen zijn de loden drinkwaterleidingen wel vervangen, maar is geen subsidie toegekend (te vroeg starten met saneren door de eigenaar / verhuurder).

Het is onbekend hoe groot de afname van het aantal woningen met loden drinkwaterleidingen is door middel van ongesubsidieerde sanering, renovatie of sloop. De relatief (ten opzichte van de verwachtingen bij de start van de regeling) geringe woningonttrekking van vooroorlogse woningen, de uitputting van het subsidiebudget, de 7.000 particuliere woningen in Utrecht met loden drinkwaterleidingen in 2003 (zeer beperkt aantal gesaneerd m.b.v. de subsidieregeling) en het beroep dat nog steeds wordt gedaan op gemeentelijke subsidies (50 per maand in Amsterdam, over 2006) lijkt erop te wijzen dat de problematiek van loden drinkwaterleidingen nog steeds aanwezig is²⁵.

Het is niet precies bekend hoeveel loden drinkwaterdienstleidingen er heden ten dage nog zijn in Nederland (doelstelling: 100% sanering vóór 2000). In 2001

voetnoot

²⁵ In het rapport "Communicatie over lood in drinkwater" (2001) wordt het aantal woningen met loden drinkwaterleidingen in 2005 geschat op bijna 78.000 (16.000 particuliere huur, 62.000 particuliere koop). Niet duidelijk is echter waar deze schatting op gebaseerd is.

was het grootste deel van de loden drinkwaterdienstleidingen reeds gesaneerd, maar er was sprake van enkele probleemsituaties (met name binnenstedelijk). Weliswaar maakt deze doelstelling geen deel uit van de subsidieregeling (en dus ook niet van deze evaluatie), maar het saneren van alle loden drinkwaterdienstleidingen is natuurlijk wel een voorwaarde voor een succesvolle (lood)saneringsoperatie. Hydron meldt dat in de provincie Utrecht alle bekende loden drinkwaterdienstleidingen inmiddels zijn verwijderd, al komt men af en toe nog wel eens 'lood' tegen bij werkzaamheden.

De oorspronkelijke doelstelling om 15% van de subsidieverleningen en 10% van de subsidievaststellingen steekproefsgewijs te controleren, is niet gehaald. In totaal is ongeveer 10% van de aanvragen steekproefsgewijs gecontroleerd. Door de trage start van de controles (opstartproblemen doordat Taxon de controle overnam van de huurcommissies) en het toevoegen van de sociale sector als doelgroep (grote complexen waarbij het redelijk is om niet meer dan 1 á 2 woningen te controleren) is dit grotendeels verklaarbaar. Tussen 2002 en 2005 werden rond de 500 controles uitgevoerd (tegen zo'n 2.000 tot 3.000 aanvragen per jaar). In deze jaren werden dus wel de beoogde steekproefpercentages behaald.

Het beeld is ontstaan dat de subsidieregeling niet erg gevoelig was voor fraude. Afwijkingen, zoals benoemd in hoofdstuk 3, kwamen vaak voort uit misverstanden (aantal meters, onbekendheid van de procedures, etc). Af en toe was er sprake van opzettelijk vroegtijdig saneren, opzettelijk niet aanwezig zijn ten tijde van de controle of werd de controleur de toegang geweigerd. In een incidenteel geval werden opzettelijk teveel meters opgegeven.

De wijzigingen in de uitvoering van de subsidieregeling (einde rol Stichting Loodsanering, overgang van VROM-UBR naar SenterNovem) hebben - behoudens hogere overheadkosten - geen negatieve effecten gehad.

Omtrent de regeling zijn veel communicatie-initiatieven uitgezet door VROM en andere betrokken partijen. Het betrekken van de intermediaire organisaties in de gezondheidszorg en volkshuisvesting is een goede keuze geweest. Het bereik van de doelgroep werd daarmee aanzienlijk vergroot, al moet wel gezegd worden dat niet iedere intermediaire organisatie evenveel inzet heeft gepleegd. Mogelijk had het Ministerie van VROM hier wat dichter op kunnen zitten. De verschillen in aandacht voor de problematiek kunnen gedeeltelijk verklaren waarom in de ene stad (bijvoorbeeld Den Haag) veel meer is gesaneerd dan in de andere stad (bijvoorbeeld Utrecht).

5.1 Aanbevelingen

Uit het onderzoek kan worden afgeleid dat aandacht voor de problematiek van loden drinkwaterleidingen voorlopig nog nodig blijft. Naar verwachting zullen nog steeds huishoudens met zuigelingen de komende jaren (onbewust) gebruik maken van loden drinkwaterleidingen, waardoor de gezondheid van deze zuigelingen mogelijk in gevaar komt. Het blijven informeren van de doelgroep (direct

en via de intermediaire organisaties) strekt dus tot de aanbeveling. Mogelijk-
wijs kan 'lood in drinkwater' als thema in toekomstige woningverbeteringspro-
gramma's, waarbij het Rijk betrokken is, worden meegenomen.

Het aantal woningen waar dit speelt is echter substantieel afgenomen. Om
verhuurders te stimuleren de loden drinkwaterleidingen te vervangen zou het
denkbaar zijn hiervoor een aftrek in het WWS-puntenstelsel in te voeren. Aan-
bevelingen in die richting zijn ook gedaan door de Stichting Loodsanering en de
GGD Rotterdam/Universiteit Twente.²⁶

voetnoot

²⁶ Woudenberg e.a., Communicatie over lood in drinkwater: Evaluatie van de effecten (2001)

Bijlagen

Geraadpleegde bronnen

- Gezondheidsraad, Lood in drinkwater (1997)
- Harmsen, Floor, Het loodje (niet meer) leggen (2001)
- Ministerie van VROM, reactie Minister op advies Gezondheidsraad (1997)
- Ministerie van VROM, Plan van Aanpak Lood in drinkwater (1998)
- Ministerie van VROM, Regeling tot wijziging van de TSR Dubo (1998)
- Ministerie van VROM, verslag Algemeen Overleg, vragen aan en antwoorden van de Minister, 8 oktober (1998)
- Ministerie van VROM, folder Lood in drinkwater (1998)
- Ministerie van VROM, Tijdelijke stimuleringsregeling duurzaam bouwen; herverdeling van niet-verplichte gelden (1999)
- Ministerie van VROM, Besluit saneringsregeling (1999)
- Ministerie van VROM, nota Positie sociale verhuurders bij lood, asbest en energiepremie (1999)
- Ministerie van VROM, informatieblad Lood in drinkwater (1999)
- Ministerie van VROM, infosheet Waterleidingbesluit (2001)
- Ministerie van VROM, nota Budget subsidieregeling saneren loden drinkwaterleidingen (2002)
- Ministerie van VROM, nota beleidskeuze voortgang subsidieregeling sanering loden drinkwaterleidingen (2003)
- Ministerie van VROM, Budget Subsidieregeling sanering loden drinkwaterleidingen uitgeput, op www.vrom.nl (2005)
- SenterNovem, infosheet SLD (2005)
- SenterNovem, Regeling SLD gestopt (2005)
- SenterNovem, query uitvoeringsdata regeling (2006)
- Staatscourant, Wijziging Subsidieregeling sanering loden drinkwaterleidingen (2004)
- Taxon, Instructie Uitvoering Zichtcontroles in het kader van de Subsidieregeling SLW (1999)

Tweede Kamer, vergaderjaar 2003-2004, 29 200 hoofdstuk XI, nr.2 (2003)

Woudenberg e.a., Communicatie over lood in drinkwater: Evaluatie van de effecten (2001)

Er zijn gesprekken gevoerd met:

Henk Verkes (DGW)

Johan Pronk (DGW)

Ivo Latuperisa (SenterNovem)

Niels Hanskamp (SenterNovem)

Annemarie Luif (Dienst Wonen Amsterdam)

Peter de Rooij (Taxon)

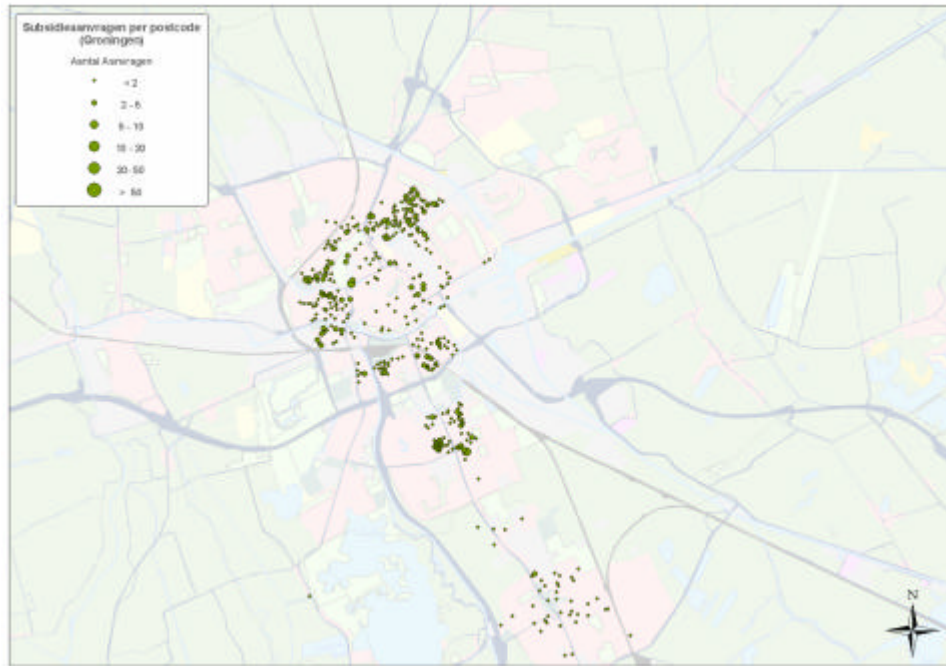
Willem van Dijen (Hydron)

Status aanvragen augustus 2006

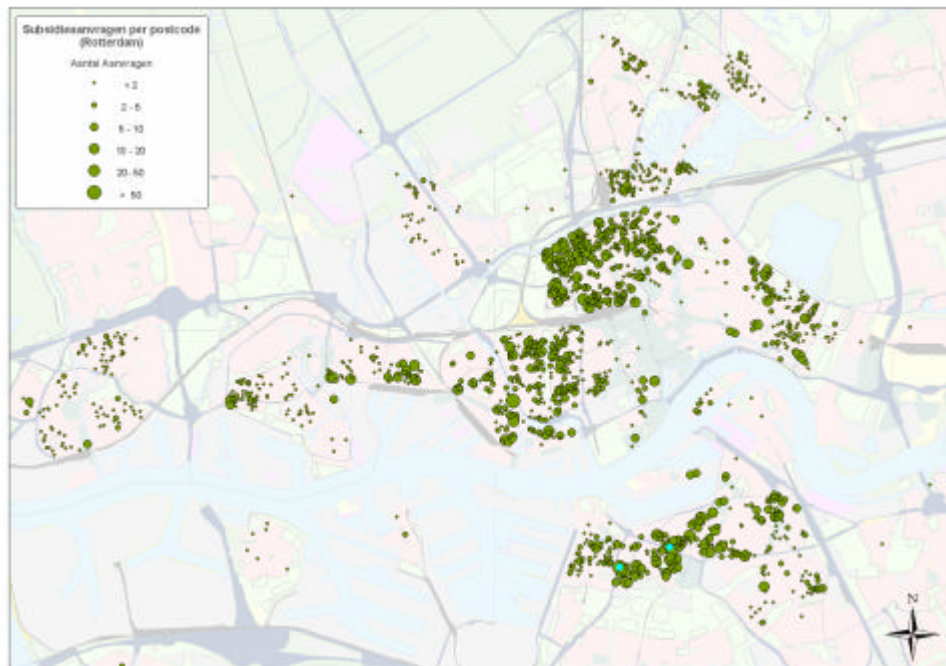
Status november 2006	Omschrijving	Totaal
OAWA	Afwijzing in overgangsregeling	91
OAWB	Afwijzing in overgangsregeling (budgetoverschrijding)	7
OBTG	Betaalbaar gesteld overgangsregeling	885
OHVR	Steekproefcontrole overgangsregeling	25
OONT	Ontvangen en volledig ingediend overgangsregeling	1
OONV	Onvolledig ingediend overgangsregeling	44
OSBB	Ter goedkeuring aangeboden aan SBB overgangsregeling	2
TOT OV	Totaal overgangsregeling	1055
SBES	Beschikking subsidievestigstelling	3
SBTG	Betaalbaar gesteld subsidievestigstelling	10902
SHVR	Steekproefcontrole subsidievestigstelling	1129
SITB	Bezwaarprocedure	11
SITD	Definitief ingetrokken	0
SITG	Bedrag verlaagd in SBB	2654
SITR	Intrekking i.v.m niet tijdig ingediend (geldt ook voor alle afwijzingen bij vaststelling)	128
SONT	Ontvangen en volledig ingediend	5
SONV	Onvolledig ingediend vaststelling	20
VAWA	Afgewezen verlening	1525
VAWB	Afgewezen i.v.m. budgetoverschrijding. Deze afwijzing werd zelden gebruikt voor budgetoverschreiding, zie afwijzing VAWA (eigenlijk pas vanaf oktober 2005)	684
VBES	Beschikking subsidieverlening	1604
VONT	Ontvangen en volledig ingediend	29
VONV	Onvolledig ingediend verlening	309
VHVR	Steekproefcontrole subsidieverlening	39
VSBB	Ter goedkeuring aangeboden aan SBB	0
TOT SUBS	Totaal subsidier egeling	19042
ONB	Onbekend	23
TOT	Totaal (overgang + subsidieregeling)	20120

Overig kaartmateriaal

Groningen

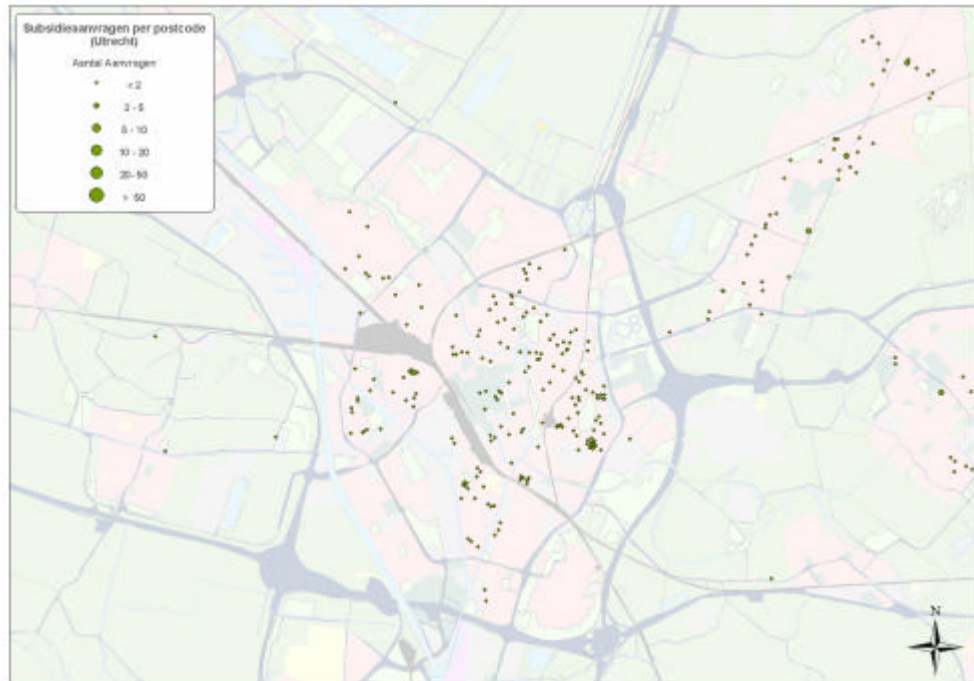

Rotterdam

Utrecht

Werkinstructies Controleurs Taxon

Tijdens de zichtcontrole is vastgesteld dat naar aanleiding van de aanvraag subsidie *verlening* en *subsidievaststelling*:

of de sanering van loden leidingen in een woning plaatsvindt;

of er nog loden leidingen in de woning aanwezig zijn;

of de te vervangen leidingen drinkwaterleidingen betreffen;

of het aannemelijk is dat het in de aanvraag vermelde aantal strekkende meters nieuwe waterleiding benodigd is.

OPNAMERAPPORT WONING Subsidieregeling sanering loden drinkwaterleidingen Zichtcontrole naar aanleiding van de <i>aanvraag</i> subsidieverlening
--

DOSSIER NUMMER: Uitvoering zichtcontrole: te uur

Naam rapporteur:

Zichtcontrole vergezeld door aanvrager? JA / NEE Indien NEE:	
Vergezellende persoon:	Naam:
	Adres:
	Postcode:
	Woonplaats:
	Telefoon:
Relatie tot betrokkene:	

Gegevens object waar sanering plaatsvindt. Betreft het object een woning?   JA / NEE
Indien geen woning, wat voor soort object is het dan?
Adres object:
Postcode en plaats:
Bouwjaar van de woning:

Gegevens sanering:	
Klopt het aantal strekkende meters nieuwe drinkwaterleiding met de aanvraag? JA / NEE	
Indien nee, aantal strekkende meters nieuwe drinkwaterleiding = <input type="text"/> strekkende meter.	

Zichtcontrole n.a.v. aanvraag subsidieverlening:	
Is de sanering van loden drinkwaterleidingen reeds aangevangen? JA / NEE	
Op welke datum is de sanering aangevangen?	
Zijn er nog loden drinkwaterleidingen in de woning aanwezig? JA / NEE	
Betreffen de te vervangen leidingen drinkwaterleidingen? JA / NEE	
Is het aannemelijk dat het in de aanvraag vermelde aantal strekkende meters nieuwe waterleiding benodigd is? JA / NEE	

Bijzonderheden n.a.v. de zichtcontroles: